

ALKOTÓMŰHELY

BARÁCIUS ZOLTÁN

MISZTICIZMUS NÉLKÜL

MINDENKINEK OLYAN A KÖZÖNSÉGE, AMILYENT MEGÉRDE-
MEL — idéztem Sartre *Piszkos kezek* című drámájának tanulása köz-
ben Andre Gide találó szövegét. Az angazsált drámának Vajdaságban,
sőt Magyarországon sincs közönsége. Hogyan győzzük meg a nézőt?
Vallhatjuk továbbra is, hogy sürgetően vágyunk az új színházra, amely
nem marad a tényleges események mögött, hanem mély visszhangot
kelt bennünk és úrrá lesz a korszak állhatatlanságán?

A választ írásban kaptam ifj. Szabó István rendezőtől:

Nehéz és izgalmas feladat számomra a PISZKOS KEZEK színrevi-
tele. A mű, mint minden irodalmi remekmű, nem egyértelmű. Szá-
momra a *Piszkos kezek* a szorongást legyőző, tetteiért felelősséget
vállaló, tudatosan cselekvő ember apotézise. Az első pillanattól kezd-
ve az volt az érzésem, hogy az egzisztencialista filozófia és esztétika
csodálatos szimbíozisával állok szemben. Ezt a látszólagos kettősséget
szeretném kifejezni megfelelő színpadi eszközökkel. Ezek az eszközök
diszkrétnek. Nem célnünk a látványosság, árnyalt játéokra és szöveg-
mondásra törekszünk.

A bemutató után összenéztünk: sikerült! Egyszerű játékra töre-
kedtünk, koncepciónk volt. Az eleven, emberi ábrázolás mintá-
ját tanultuk meg újra.

Naplórészlet, 1970. február 17.

Diákelőadás Szabadkán. A színésznő, aki véletlenül betévedt az
operettek tarkaságából Sartre világába, sírógörcsben fetreng a színpad
közepén. A diákok zajonganak, füttyülnek, tranzistoros rádiót hall-
gatnak. Előadásunk nem látványos, külsőséges támaszok nélkül alakít-
tunk. A lélek küzdelmét kell kivetíteni úgy, hogy közölnivalónk
lekösse a fiatalokat. Nem sikerült. Kinek a hibájából?

MEDITÁCIÓ EGY RÉGI TÉMÁRA: SZÍNHÁZ ÉS KÖZÖNSÉG

Sokat vitatott téma, főleg szakmai körökben, mi is a színház, az intézményesített színjátszás funkciója napjainkban. Hiszen az »emberiség első kultúrvívmánya« — ahogy Arisztotelész igen hízelgően definiálja a színházat —, bár megtépázták a századok, még mindig megtalálja helyét a nap alatt, igaz, néha csak egy sötét, félreeső sarokban, mint harmadrendű produktum a társadalom értékrendszerében.

Robog az autóbusz Dorozsló felé. Ifj. Szabó István fenti mondataira emlékezem vissza. Hangosan szavalom, pontosabban tagolom Beter Brook gyászos szavait:

»...HA ÖSZINTÉK VAGYUNK ÖNMAGUNKHOZ, BE KELL VALANUNK, HOGY AMIT CSINÁLUNK, AZ EGÉSZEN FELESLEGES. HA AZ ORSZÁG VALAMENNYI SZÍNHÁZÁT MEGSZÜNTETNÉNK, LEGFÖLJEBB UDVARIAS SAJNÁLKOZÁS VOLNA A VÁLASZ, SEMMI TÖBB...«

Dorozslón felgördül a függöny. A terem zsúfolt, még állnak is. Nem O'Neill és nem Sartre szövege a színészek szájában. Énekelnek, táncolnak.

Így is élhet a színház?

Egy néző: Színházunk, a Szabadkai Népszínház nézőterén ülve, gyakran az az érzésem, hogy a nemlétező rivalda két külön, önmagába zárkózott világot választ el.

A tisztán látás hiánya nélkül, tárgyilagosan felmérni a helyzetet? Meg lehet kísérlni.

Számtalan oka van a nemcsak a mi színházunkra jellemző áldatlan állapotnak. Nem tartva igényt a probléma »lényegének« feltárására, sajátos színházi szemszögből kell a kérdést megközelíteni. Egyik, ha nem is fő oka annak, hogy az utolsó évtizedben észrevehetően csökkent a színházlátogatók száma, a már évek óta tartó kedvezőtlen kultúrklima, nemcsak szűkebb környezetünkben, hanem országszerte. A devalvációk évtizedében, több emberi és társadalmi érték mellett, észrevétlenül a kultúra is devalválódott. Természetes tehát, hogy a színház is mind mélyebbre süllyedt a társadalmi értékrendszer hierarchiájában.

A dolog lényege: a színház nem vált városunkban életszükségté!

(Beszélgetésünket a függöny mögött nevetés és taps zavarja. Az éneket és táncot a színészek újrázzák.)

REINHARDT: CSAK A SZÍNÉSZ TESZI A SZÍNHÁZAT, SENKI MÁS

A rendező intim vallomása: Ennek a megállapításnak a lényege nem zárja ki a rendező-centrikus színházat, a rendező vezető szerepét a színpadi alkotóművészetben. Jónagam is teljes hittel vallom, hogy az előadás szerzője a rendező, ő fogalmazza meg az előadás üzenetét, de hogy az üzenet eljut a közönségig, az sokban a szerepeket tolmácsoló színészek szuggesztivitásán múlik.

Közösséget vállalva a rendezővel leszögezhetjük, hogy valóban nem rendelkezünk ünnepekt, közönséget vonzó színészekkel, de ez részben a színház hibája, részben színházon kívül álló tényezők következménye.

Miért?

A színházon belül vulgarizálódtak néhány színházi alapigazságok. Hadat üzentek a »sztárrendszernek«, mielőtt sztárokat neveltek volna. A »MA HAMLET, HOLNAP STATISZTA« (tipikusan provinciális!) elv alapján eljutottunk odáig, hogy nincs belső értékrendszerünk.

Vége az előadásnak. Szűnni nem akaró taps hívja ki a színészeket és a rendezőt a függöny elé. Meghajlás, öröm és jókedv. A színház: hivatás, A hivatás: néha üres komédiázás. Nem lehetünk mindig fennkölteek? Ritkán vagyunk azok.

1972. január

Ömlik belőlem a szó:

William Shakespeare nem lehet napjainkban idejétmúlt ócskaság, igaz, nem is botrányt keltő. Az a színház, amelynek falai között rögzítik a szellem és az agy jelenlétét, amely igényesebb művészi feladatok kifizésével egy korszerű játéktípust szándékozik kibontakoztatni, annak a színháznak, sajnos, vállalnia kell a meg nem felelés gyanúját is. Egy jól működő színház, vagy egy hibátlan előadás manapság kihívásnak tekinthető.

Ifj. Szabó István szótlánul haladt mellettem az utcán. Ellenkezést véltem felfedezni szavaiban. Nyugalanságot.

A SZÍNHÁZBAN MINDEN LEHETSÉGES!

A SZÍNHÁZBAN LEHETETLEN ÚJAT NYÚJTANI!

Ezekkel a szavakkal fordult az akadémia egyik tanára hallgatóihoz. A fiatal rendező jó tanítvány: kizárja vagy kiegészíti egymást a két gondolat? Ifj. Szabó István az utóbbira szavaz.

MODERN SZÍNHÁZ?

Sokat használják ezt a kifejezést, színháziak és színházon kívüliek. Cseleksznük és követelünk minduntalan az újszerűség jegyében, megértve és félreértve a kor imperatívusát — színpadi vonatkozásban is.

DE MIT IS ÉRTÜNK TULAJDONKÉPPEN A MODERN SZÍNJÁT-SZÁS, MODERN RENDEZÉS, DÍSZLET ÉS JÁTÉKTÍPUS ALATT?

Egyéni definíció: habár a »modern« fogalma meglehetősen tág, értendő alatta »korszerűség«, »újszerűség« és »divatosság« egyaránt, egyértelműen csupán a korszerűséget tükrözi, az újszerűség mibenlétét már nem határozza meg. Talán ezzel magyarázható, hogy egyesek számára »modern«

kifejezés és »érthetetlen«, sőt az »értelmetlen« a művészet szinonimája, míg mások az »új«, a »haladás« jelképét látják benne. Színháztudományként olyan valamit, ami eleve biztosítja a produkció átlagon felüli értékét.

Ketten együtt: A modern törekvések iránti feltétel nélküli hódolat mégis ritka jelenség, de a hivatásos színházi emberek között teret hódított.

MIÉRT IS NE?!

A KÖZÖNSÉG SZAKMAI TÁJÉKOZATLANSÁGA »FORRADALMASÍTJA« A VALAHOL, VALAMIKOR MÁR KIPRÓBÁLT HALVÁNY UTÁNZATOT IS!

VAJDASÁGI »MODERN« SZÍNHÁZ?

Nincs. Kell modern színház? Feltétlenül! Szükségesnek tartjuk a szüntelen útkeresést, de a megtalált kifejezési formát a tartalomnak kell diktálnia, vagy tartalommal telítenie.

Emberek lézengenek a színház körül. Vége az előadásnak. Komor arccal távoznak a nézők. Bizony alig voltak ötvenen.

Színházi válság ott van, ahol klasszikusokat klasszikusnak játszanak. Tehát Shakespeare is csak ürügy volt arra, hogy korszerű színházat csináljunk, korszerű elképzelésekkel, a mai életfelfogás ízlésével és ritmusával, mert mindig a mű mondanivalója az, ami a ma emberét is érdekli. A II. Richardból áradó szellemi izgalom nem hatott a közönségre. A bemutató nem ment eseményszámba.

Kifejezési formák szegénységével kivitelezett előadás — a nézőtérén tapsvihar. Mondanivalónkhoz ihletetlen munkáljuk ki a legillőbb formát — üres ház. Úgy érezzük néha, hogy nem vagyunk képesek szoros kapcsolatot teremteni az időszerűséggel, nincs is talán közölnivalónk?

Kikent ripacs a nyíltszíni taps után: »Ez kell a közönségnek!« Indul kifelé a színről, az ajtó helyett nekimegy a falnak. Újabb tapsot kap. Teljes diadal.